

Lesbrief de mummiekelder.

Inhoudsopgaa

Inhoudsopgaa	blz 2
Inleiding	blz 3
Set verhaal	blz 4
De geschiedenis van Wiuwert en de kelder	blz 5- 10
Opdrachten	blz 11- 17
Werkblad	blz 18
Bronvermelding	blz 19

Voorkant: Linksboven de ingang van de kelder, rechtsboven de kelder van binnen. Linksonder de kerk met de originele toren, rechtsonder de kerk in huidige staat.

Inleiding

Deze lesbrief is tot stand gekomen ter gelegenheid van het 400 jaar bestaan van de grafkelder in de kerk te Wiuwert. Daarnaast viert het dorpsbelang 'De Twa Doarpen' een 75 jarig jubileum en de toneelvereniging 'Vriendenkring' bestaat 125 jaar. Reden voor de dorpen Wiuwert en Britswert om in het jaar 2009 enkele festiviteiten te organiseren.

Naast een jubileumfeest willen we ook graag de kelder extra onder de aandacht brengen, vandaar het verschijnen van deze nieuwe lesbrief over de geschiedenis van Wiuwert en het ontstaan van de kelder.

De lesbrief bestaat uit een inleidend verhaal, geschikt om voor te lezen of zelf te lezen. Vervolgens vind u een tekst over de geschiedenis van Walta- State, haar bewoners en de grafkelder . Als afsluiting vind u een zestal opdrachten waarmee de kinderen op een creatieve en onderzoekende manier onder andere ervaren hoe men in de 17e eeuw leefde, hoe men zich kleepte en over welke vaardigheden je zou moeten beschikken. Deze opdrachten kunnen gedifferentieerd als keuze opdrachten worden aangeboden, bijvoorbeeld in de vorm van een project. Een andere optie is dat u klassikaal één opdracht uitwerkt.

Als spannende afsluiting zou u met de klas een bezoek kunnen brengen aan de kelder in Wiuwert. Gegevens over de openingstijden van de kelder en telefoonnummers van gidsen vind u op de site www.britswert.nl ,klik eerst door naar *wiuwert/britswert* en vervolgens op *mummies*. Mettertijd zal op de site ook een link naar de digitale versie van deze lesbrief verschijnen.

De auteur: Marije Peenstra.

Reacties? Ik hoor het graag op: marije_p@msn.com

Het verhaal

'Doortje, Nu moet je echt ophouden met die gekke gezichten!' Johanna zit zo op haar te letten, Doortje is het helemaal zat. Ze is samen met haar moeder Maria Sibylla en haar tien jaar oudere zus Johanna onderweg naar hun nieuwe woonplaats, Wiuwert, een dorpje waar ze nog nooit van gehoord heeft. Ze zijn al dagen onderweg in een postkoets. De wegen zijn zo hobbelig dat de assen al tweemaal gebroken zijn. Doortje voelt zich als of ze een pak rammel heeft gehad. Het is guur weer, erg veel ruimte hebben ze niet in de kleine koets. Tussen de gordijntjes kijkt Doortje naar buiten naar het merkwaardige vlakke land, het lijkt wel alsof ze op een platte schotel rijden. Hier en daar ziet ze boerderijtjes die rond een kerk staan als kuikens om een kip. Het landschap is net een lappendeken, met vakjes groen van gras en zwart van modder, daartussen lopen veel vaarten en kanalen waarop bootjes door boeren worden vooruit geduwd. Het verbaast haar dat het drukker is op het water dan op het land. Ze merkt alweer dat de blik van Johanna op haar blijft rusten. Zal ze? Ze steekt stiekem haar tong uit, net goed!

'Dorothea Maria! En nu is het uit!' Moeder klinkt geïrriteerd. Maar even inhouden nu, moeder is ook moe.

Hun koffers en manden zitten op het dak vastgebonden. Het zijn er niet veel, het grootste deel van hun spullen hebben ze achtergelaten bij hun vader in Duitsland. Meer dan een paar jurken mocht ze niet meenemen. 'Meer dan je kleren en je geloof heb je niet nodig' had haar moeder gezegd. Dat vond Doortje heel erg, Hilde, haar beste vriendin zou ze ook enorm missen. Zou ze in Wiuwert ook weer makkelijk vriendjes maken?

Moeder had Johanna en haar voorgelezen uit de brieven van oom Caspar. Oom Caspar woonde al een paar jaar op het Walta-State in Wiuwert, en schreef regelmatig over het leven daar in zijn brieven.

Op de state was iedereen gelijk, of je nou arm of rijk was. Zo werkte de dominee aan de wastobbe en een beroemde dichter kamde wol. Iedereen hielp mee en al het werk, van boeken drukken en zeep maken tot schapen scheren,

werd zelf gedaan. Alle spullen en geld werden gedeeld en trouwen deden ze niet, iedereen noemde elkaar 'frère' broeder of 'soeur' zuster. Dat was nou net waar ze niet op zat te wachten, nog meer zussen!

Toch was Doortje wel heel benieuwd naar dit nieuwe leven, dat was wel wat anders dan dat ze gewend was. Vroeger mocht ze nooit vies worden en hoefde ze nooit wat te doen, en nu? Moest ze straks schapen hoeden en wol spinnen?

Ook voor moeder zal er veel veranderen, in Duitsland had ze een prachtige tuin waarin ze naast planten en bloemen ook heel veel vlinders en insecten had. Moeder kon daar urenlang naar kijken en tekende en schilderde alles precies na. Doortje vond het vreselijk dat moeder alles moest achter laten, hoe had ze dat kunnen doen?

Een paar dagen voor dat ze vertrokken had ze haar moeder in de tuin aan het werk gezien. Moeder had houten kistjes waarin ze spulletjes neerlegde in het zachte wol. Doortje had het niet goed kunnen zien, het glas was zo dik dat haar moeder er wazig uitzag. Maar het had haar wel op een idee gebracht. Heel stilletjes had ze ook een kistje gepakt, in dit kistje had ze haar meest bijzondere en mooie spulletjes gedaan. Omdat ze niet wilde dat iemand het zag had ze het kistje daarna in een jurk gerold en onder in haar koffer gedaan. Stil zit ze te denken aan de spulletjes in het kistje. Zouden ze nog heel zijn na het gehobbel van de postkoets?

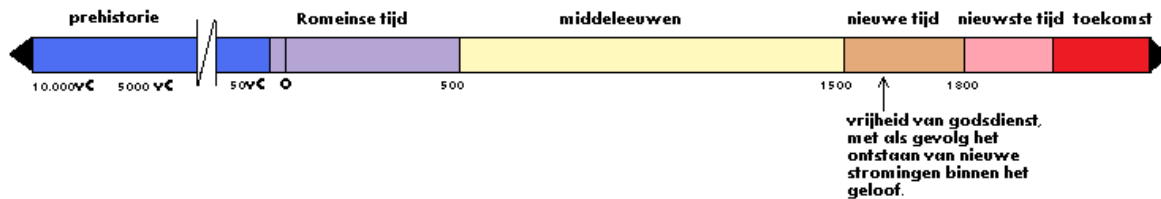
'Ho, ho!' de man op de bok schreeuwt tegen de paarden. De postkoets staat aan het begin van een brede oprijlaan, precies zoals oom Caspar beschreven heeft. Aan het einde van de oprijlaan met bomen ziet ze Walta-State. Ze rijden over de twee ophaalbruggen van de dubbele gracht, onder de poort door. Rondom ziet ze mensen in tuinen wieden, timmeren en sjouwen met balken. De State ziet er indrukwekkend uit. Ze klimmen moe maar blij uit de koets, de reis zit er op.

Wat vooraf ging.

Door het werk van de kerkhervormers was de protestantse kerk ontstaan. Tijdens de Spaanse overheersing werden de protestanten opgejaagd en vervolgd. Toen de tachtigjarige oorlog afgelopen was kwam er een einde aan deze vervolgingen.

Er kwamen verschillende groeperingen binnen het protestantse geloof: Lutherse, mennonieten en hervormden. Die laatste groep

was het belangrijkste binnen de republiek. In 1618- 1619 werd in Dordrecht een nationale synode gehouden (dit is een bijeenkomst van dominees) Er werd gesproken over hoe deze nieuwe kerkvrijheid vorm moest krijgen. Mensen die bij een andere kerk wilden horen mochten hun gang gaan. Er was in de Republiek der Nederlanden meer vrijheid van godsdienst dan in andere Europese landen.

De protestante kerk in de 17^e eeuw.

Het lijkt heel mooi met de 'nieuwe' kerk, maar in werkelijkheid gaat het niet zo soepel. Als er ruzies tussen kerken zijn, bemoeien de plaatselijke leiders zich ermee. Dat gaat zelfs zo ver dat de Grietman (een soort van burgemeester) van Oostdongeradeel zes weken lang een kerk op slot laat zetten. Een

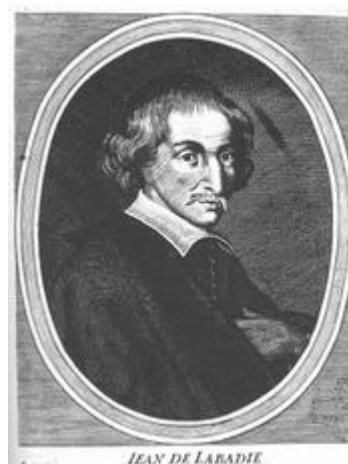
wel heel ongebruikelijke maatregel in de tijd dat iedereen nog naar de kerk ging. De dominees en kerkgangers werden door de vrijheid van godsdienst wel heel losbandig. Mensen misdragen zich, gaan zich te buiten aan drank en gebruiken de heilige zondag voor feesten, handel en kaatsen. Natuurlijk zijn er ook nog genoeg mensen die wel volgens de regels van de kerk en de bijbel blijven leven. Dominees en mensen die de rest willen laten zien hoe het volgens hen hoort.

Jean de Labadie.

Niet alleen in Friesland maar in de hele Republiek gaat het er in de kerken vreemd aan toe. In andere landen was het niet veel beter. In 1610 werd Jean de Labadie in Bourg (Frankrijk) geboren. Hij ging naar de Jezuïeten- school van Bordeaux. In 1638 werd hij priester.

Op een dag kreeg hij een boek van Calvijn, een Franse kerkhervormer, in handen. Hij is het eens met de ideeën van Calvijn en sluit zich aan bij diens volgelingen. De koning van Frankrijk, Lodewijk de 14e was fel tegen de protestantse ideeën. Hij stuurde zijn leger eropaf en vele duizenden protestanten ontvluchten Frankrijk. Ook De Labadie moest vluchten, hij vertrok eerst naar Genève, een Franstalige stad in Zwitserland. Hier werkte hij als predikant en professor. Hij verzamelde een groep jonge mensen om zich heen, waaronder de broer van Anna Maria van Schuurman.

Later werd hij dominee van een kerkgemeente in Middelburg, de gevestigde kerken in Middelburg zagen zijn populariteit als een bedreiging en stuurden hem herhaaldelijk weg.

Anna Maria van Schuurman

De adellijke familie Van Schuurman komt uit Antwerpen. Vanwege de godsdienstvervolgingen vlucht de familie naar het Duitse Keulen. In 1605 wordt Johan Godschalk geboren en twee jaar later zijn zusje Anna Maria. In 1628 verhuist de familie naar de universiteitsstad Franeker. Johan wil medicijnen studeren, zijn vader wil colleges volgen van een in Franeker werkende professor en ook Anna Maria wil een studie theologie (godsdienstleer) volgen. Als de studie van Johan klaar is verhuizen ze naar Utrecht.

Anna Maria is een wonderkind en van alle markten thuis. Zo spreekt ze onder andere Grieks, Latijn, Hebreeuws, Syrisch, Ethiopisch en Arabisch. Ook is ze kunstnaares, dichteres, sterrenkundige en bespeelt ze verschillende instrumenten.

Het portret dat je op het plaatje ziet is door haarzelf geschilderd.

Door de jaren heen schrijft ze brieven met alle grote schrijvers en wetenschappers van haar tijd. Ze wordt wereldberoemd door haar vele talenten.

Helaas voor haar is het in die tijd niet mogelijk dat meisjes studeren. Ze is het hier (en dat zal je niet verbazen) niet mee eens. Ze schrijft een brief naar de universiteit van Utrecht waarom ze het er niet mee eens is. Dan kunnen de professoren eigenlijk niet meer om haar heen. Anna Maria mag de lessen volgen maar.... dan wel achter een speciaal voor haar opgehangen gordijn. Zo kan ze alles horen maar kunnen de andere studenten haar niet zien.

Op een dag komt de koningin van Polen op visite, er zijn drie geleerde mannen bij haar. Om te testen hoe slim Anna Maria is, praten ze alle vier een andere taal. Grieks, Latijn, Italiaans en Frans. Anna Maria geeft ze rustig antwoord en het gezelschap is verwonderd over haar verstand en grote kennis.

Als na haar vader ook Anna Maria haar moeder komt te overlijden gaat ze bij een paar tantes wonen. Van studeren komt eerst niets meer. In die tijd begint ze veel na te denken over het geloof. Via haar broer Johan hoort ze over Jean de Labadie en raakt diep onder de indruk. In de jaren dat hij in Middelburg werkt komt ze vaak zijn kerkdiensten bezoeken. Als ze wordt gevraagd lid te worden van de gemeente van De Labadie verkoopt ze alles wat ze heeft, verbrandt ze haar dierbare brieven en boeken en stopt ze met al haar eerder bezigheden. Het geld dat ze ontvangt voor haar bezittingen geeft ze aan de nieuwe gemeente van De Labadie.

Maria Sibylla Merian.

In 1647 wordt in het Duitse Frankfurt Maria Sibylla Merian geboren. Haar vader had een atelier en was uitgever, hij was bekend om zijn tekenkunst. Na zijn dood trouwde Maria's moeder met een bekende bloemenschilder. Het is dus niet vreemd dat zij al heel jong zich interesseerde voor bloemen, planten en

dieren. Naast dat ze het heel interessant vond had zij natuurlijk de perfecte omgeving om haar talent als wetenschapper en kunstenaar te ontwikkelen.

Ze kweekt zelf planten en verzorgt de dieren die bij die planten hoorden. Zo kan ze heel precies tekenen hoe de rups verandert in een vlinder. Iets waarmee ze de eerste was in haar tijd.

Naast Anna Maria Schuurman was zij één van de bekendste volgers van Jean de Labadie. In het jaar 1685 sluit ze, met haar dochters Johanna Helena (1668) en Dorothea Maria (1678), zich aan bij de labadisten in Wiuwert.

De commune van de Labadisten.

Jean de Labadie vond dat "echte christenen" bij elkaar moesten wonen en niet met "zondaars" in één kerk moesten zitten. Zodoende begon hij een eigen gemeente, mensen kwamen in groepjes thuis bij elkaar en noemden zichzelf de labadisten naar De Labadie.

Hij wilde de gebeden van de kerk niet gebruiken maar bedacht zelf nieuwe. Mensen die niet wisten wat de Labadisten deden bedachten wilde verhalen over de groep. In Amsterdam kregen ze geen rust dus

verhuisde Jean de Labadie met zijn volgelingen naar Herford in Duitsland.

De Labadisten lieten zich als volwassenen dopen, hadden geen eigen bezittingen maar deelden alles. Ook trouwden ze niet, een 'geestelijk huwelijk' was genoeg. Ze leefden met elkaar in een commune.

Ook in Herford werden ze vreemd gevonden en in 1672 moesten de Labadisten een andere plek vinden. Ze verhuisden naar Altona, ook in Duitsland. Twee jaar later overleed Jean de Labadie daar.

Weer verhuizen.

Door oorlogsdreiging moeten de labadisten in 1675 weer een andere woonplaats zoeken. Drie leden, de rijke zusters Van Aerssen hebben een bezit bij Wiuwert: Walta- State. Daar kon de gemeente, bestaande uit 160 mensen, naartoe verhuizen. Ze zijn niet welkom in Nederland, in Middelburg gaf het veel problemen, zou dat nu in Fryslân ook weer gebeuren?

De staten doen een onderzoek naar de labadisten; de uitslag is gunstig en ze mogen

in Wiuwert blijven wonen. Toch zijn de kerken in de buurt er niet gerust op en ze willen de labadisten zo snel mogelijk weer weg hebben. Er wonen namelijk niet alleen in Wiuwert labadisten maar ook in omgelegen dorpen. De vrijheid van godsdienst is dus niet zo groot als eerst leek. Het labadistenvolk vinden ze allemaal maar raar, ze zouden graag willen dat ze vertrokken. Dit hoor je ook terug in een kinderliedje dat tot de dag van vandaag gezongen word: *Daar kwam een boer uit Zwitserland*

G G F C G D G

daar kwam een boer uit Zwit-ser-land, ka - dee ka - dol - le - ke - ke - da en die

C F C Awi Dwi† G F/C C

had een e - zel aan zijn hand, la - ber - di, la - ber - da, la - ber - do - ni - a en die

C° C° F C/G G C

had een e - zel aan zijn hand, Ge - ci - li - a

Walta-State in Wiuwert.

De Walta-State van de drie zussen wordt verbouwd, er komt vee, een kaasmakerij, een wolkamerij en een spinnerij. Iedereen werkt overdag mee in het bedrijf. Verder zijn er in de state nog een bakkerij, weverij, brouwerij en bovendien worden er boeken gedrukt. Arm en rijk, mannen en vrouwen, iedereen leefde door elkaar en naar ieders mening werd geluisterd. Iedere dag waren ze met het geloof bezig en er werd elke dag gewerkt, ook op zondag. Op de plattegrond van de state kun je ook duidelijk de kruidentuinen zien waar veel in gewerkt werd.

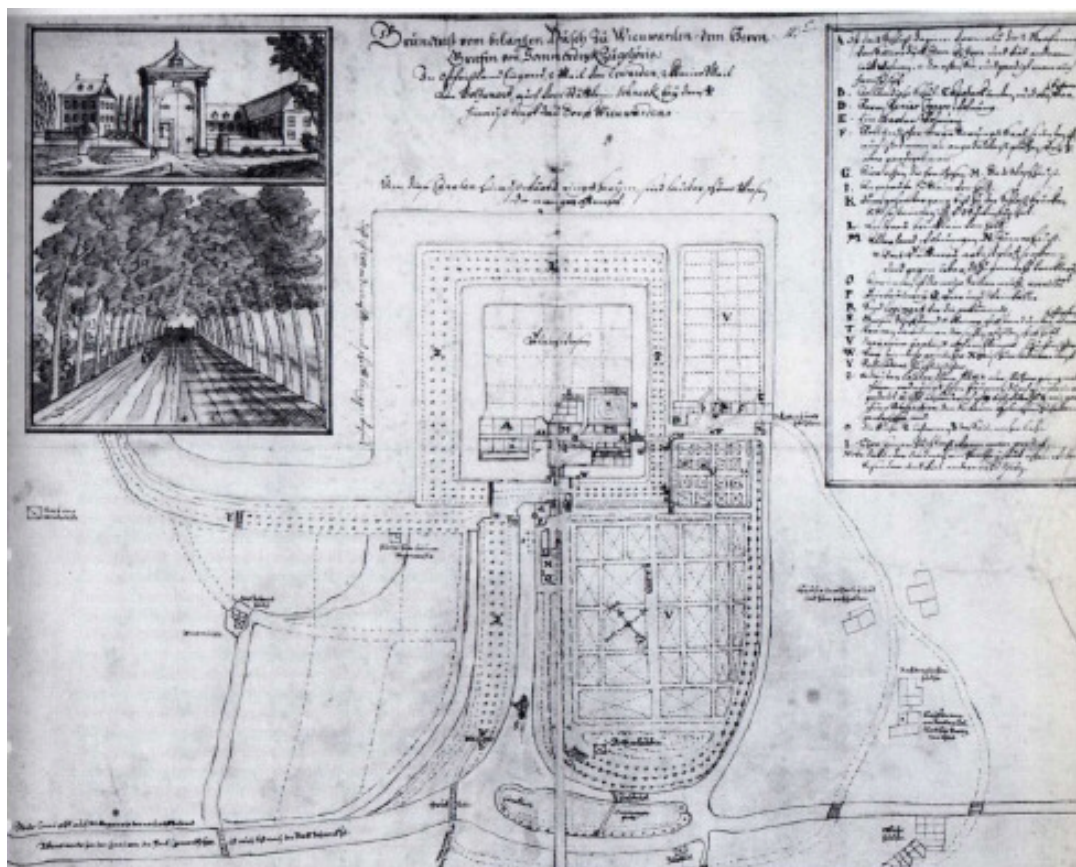
Omdat er veel mensen van adel in de commune wonen moet iedereen goede manieren leren, aan tafel maar ook in de omgang met elkaar. Zo mocht er onder het eten niet gepraat worden. Zo kon het zijn dat je al een jaar naast iemand aan tafel zat zonder ooit een woord gewisseld te hebben. In de commune leven ze sober en eenvoudig. Zo werd de kachel bijvoorbeeld nooit

aangemaakt, zelfs niet in de vrieskou van de winter. Het lichaam en de gezondheid waren niet zo belangrijk. Het geloof in God des te meer.

Als er een preek is hoeven de vrouwen niet stil te zitten, ze konden beter breien. Kinderen die zich niet aan de regels houden krijgen lijfstraffen, en dan moeten ze daar ook nog blij en dankbaar voor zijn. Het betekent immers dat er iemand om hen geeft.

Het gaat goed op de state, op zijn piek wonen er in de commune wel 400- 500 mensen. In 1678 overlijdt Anna Maria van Schuurman te Wiuwert.

Door de strenge regels zijn er leden die de groep verlaten, weer anderen overlijden en er vertrekt ook een groep naar Suriname om een kolonie te stichten. Als in 1707 de leider van de commune, Pierre Yvon overlijdt, wordt de groep steeds kleiner. In 1732 zijn er geen labadisten meer in Wiuwert.

Een plattegrond van Walta-State, ook wel Thetinga State genoemd.

Mummies.

In de kerk van Wiuwert is een grafkelder met lijken, dat is op zich niet heel bijzonder omdat mensen van adel in die tijd meestal in de kerk begraven werden. Het vreemde aan de grafkelder is dat de lijken niet vergaan. De lichamen zijn mummies geworden. Zomaar, door de lucht in de kelder of misschien door aardstralen? Niemand weet hoe het komt.

Gedacht wordt dat de mummies ook labadisten waren maar dat is niet zeker! Van de elf oorspronkelijke kisten zijn er nu nog 4 te bezichtigen. Omdat niemand weet wie ze geweest zijn hebben ze een naam gekregen aan de hand van lichamelijke kenmerken. Zo liggen er 'de goudsmid', 'de vergeten vrouw', 'de man met het kaakabces'(overleden met veel pijn) en 'het 14 jarige meisje overleden aan tuberculose'.

De kelder.

De kelder werd vermoedelijk in 1609 gebouwd in het kerkje van Wiuwert dat al sinds 1200 bestond maar verschillende keren verbouwd werd. Door de jaren heen werd de kelder vergeten.

De eerste berichtgeving over de vondst van de kelder was in de Leeuwarder Courant van 9 maart 1765. De kelder werd ontdekt door timmerlieden, zij vonden 11 gave kisten met uitgedroogde lijken. Vanaf die tijd is er veel belangstelling voor de stoffelijke resten. Natuurlijk is er veel onderzoek verricht naar de lichamen, zo werden er in 1800 mummies meegenomen voor onderzoek. Men kwam erachter dat de lichamen niet waren behandeld zoals de mummies die werden

gevonden in Egypte. Deze lichamen zijn toevallig en spontaan uitgedroogd en wegen maar 4 kilo. Buiten de kelder vielen de lichamen uiteen in stof, zo is er veel verloren gegaan. Jaren later kwam er iemand op het idee om dode vogels op te hangen in de kelder. Zoals je op de foto kan zien worden ook deze gemummificeerd, het gebeurt dus nog steeds!

Ook werd er onderzoek gedaan naar de kelder. De luchtgaten die je ook op de foto's ziet spelen een grote rol. Er is een constante luchtstroom. Worden deze luchtgaten afgesloten dan gaat het mis. Verder is er een bepaald klimaat: een lage temperatuur en een hoge luchtvochtigheid. Maar is dit de enige verklaring? Is er misschien ook iets met de plek of de bodem? Zijn er bepaalde krachten, aardstralen of bodemgassen?

Opdrachten (in het kort) :

- 1) Ga na hoe mensen in de 17^e eeuw gekleed en gekapt waren. Hoe zou jij eruitzien als je in die tijd geboren was? Onderzoek dit en teken jezelf in de lijst die ook Anna Maria van Schuurman om haar zelfportret liet maken. (werkblad 1)
- 2) Het dorp Wiuwert heeft een grote geschiedenis, geldt dit ook voor jouw dorp? Probeer dit te onderzoeken en verwerk dit in een muurkrant.
- 3) Wat zou jij in je kistje bewaren als je net als Doortje niks mee mag nemen naar je nieuwe woonplaats? Bedenk dit en stel zelf een verzameling samen in een kistje of doosje.
- 4) In Walta-State deden de bewoners alles zelf, oud en jong, adel en boerenfolk iedereen hielp mee. Bedenk welke klus jou het meeste aanspreekt en onderzoek hoe dit werk gedaan werd. Zou je het zo kunnen aanpassen dat je het vandaag de dag kan doen? Vraag je leerkracht om toestemming om je plan uit te voeren.
- 5) Op de state werd flink verbouwd om het mogelijk te maken dat de labadisten er konden wonen. Stel je voor dat je gezin en jij moesten leven als de labadisten. Als je zelf je eten moest verbouwen, je drinken moest brouwen en je kleren moest maken van de wol van je eigen dieren. Hoe zou jouw huis dan aangepast moeten worden? Teken een plattegrond van je huis met deze aanpassingen.
- 6) Doortje en haar familie verhuizen omdat haar moeder zich bij een geloofsgroep aan wil sluiten. Stel je voor dat je in haar plaats samen met je ouders en vrienden verhuist naar een ander land. Jullie komen in het gebied dat Fryslân heet. Er ligt een verlaten state waar jullie gaan wonen. Je schrijft een brief aan je vriend of vriendin die is achtergebleven. Vertel waarom hij of zij ook naar jouw 'nieuwe' dorp moet komen.

1 Teken een zelfportret

Wat ga je doen?

Je gaat uitzoeken hoe mensen in de 17^e eeuw gekleed en gekapt waren. Hoe zou jij eruitzien als je in die tijd geboren was? Je onderzoekt dit en tekent jezelf net als Anna Maria van Schuurman deed.

Dit heb je nodig

- ❖ eventueel een computer met printer
- ❖ werkblad 1 uit het boekje
- ❖ tekenmateriaal
- ❖ een spiegel

Aan de slag

- I. Zoek naar plaatjes van mannen of vrouwen die leefden in de 17^e eeuw. Kopieer ze uit boeken of print ze van internet. Probeer plaatjes te vinden waarop de kleding en kapsels goed duidelijk te zien zijn. Kijk er hierbij ook naar wie de mensen waren. Mensen van adel hadden natuurlijk andere kleding dan hun bedienden en het boerenvolk.
- II. Kies op de plaatjes uit welke kleding jou leuk lijkt om te dragen, lijkt het op de kleding van nu? Let ook op de uitdrukking op de gezichten van deze mensen.
- III. Vraag je leerkracht om een kopie van het werkblad. Het is dezelfde lijst die Anna Maria van Schuurman om haar zelfportret liet maken. Je kan ook zelf een lijst tekenen of schilderen.
- IV. Teken of schilder met behulp van de spiegel en de opgezochte plaatjes een portret van jezelf.

2 Zoek resten van vroeger in je eigen woonplaats

Wat ga je doen?

Het dorp Wiuwert heeft een rijke geschiedenis, geldt dit ook voor jouw dorp? En kun je daar vandaag de dag nog sporen van terugvinden? Ga op onderzoek uit en verwerk dit in een muurkrant. Overleg met je leerkracht hoe je dit gaat doen.

Dit heb je nodig

- ❖ Internet
- ❖ Papier en pen
- ❖ Eventueel een digitale camera

Aan de slag

Je kunt op verschillende manieren iets te weten komen over de geschiedenis van jouw woonplaats. En over wat daarvan nog te zien is. Hieronder staan drie manieren. Kies er één uit.

- I. Zoek op internetsites over jouw woonplaats. Kijk eerst op de site van de gemeente . Staat daar iets over vroeger? Gebruik een zoekprogramma als Google. Typ de naam van je woonplaats en het woord *historie* in, bijvoorbeeld: *Leeuwarden historie*
- II. In veel plaatsen is een Historische Kring of vereniging. Dat is een groep mensen die zoveel mogelijk willen weten over de geschiedenis van hun woonplaats. Zij kunnen jou veel vertellen. Vraag of je een interview mag houden. Misschien kun je per telefoon een aantal vragen stellen. Je vind de Historische Kring door in en zoekprogramma als Google de naam van je woonplaats te typen en de woorden *historische kring*.
- III. Zijn er geen interessante sites? En is er geen Historische kring of vereniging? Dan kun je zelf met enkele kinderen in de buurt gaan rondkijken. Schrijf op welke gebouwen je ziet. Maak er foto's van met een digitale camera. Print de foto's op school uit en plak ze op een grote poster. Schrijf erbij wat jullie hebben gezien.

Vertel aan je groep wat je gevonden hebt over de geschiedenis van jullie woonplaats. Staan er nog oude gebouwen? Is er ergens een bordje dat iets over vroeger vertelt? De plaatjes en informatie plak je op een groot vel papier en presenteer je.

3 Stel je eigen kistje samen.

Wat ga je doen?

Doortje mag bijna niets meenemen naar haar nieuwe woonplaats, toch vult ze stiekem een kistje met haar mooiste en meest bijzondere spulletjes. Net als Doortje ga jij bedenken wat je in het kistje zou stoppen om mee te nemen.

Wat heb je nodig?

- ❖ Een kistje. (denk aan een wijn- of sigarenkistje)
- ❖ Pen en papier
- ❖ Spullen om het doosje mooi te maken
- ❖ 'Vulling' voor het doosje

Aan de slag

- I. Het kistje maak je zo mooi mogelijk, je kunt ervoor kiezen om het te 'pimpen' met kleurtjes, stickers en glimmers maar je kan er ook voor kiezen om het doosje er oud uit te laten zien. Dit lukt het beste met een stukje schuurpapier, onbewerkt hout kun je verkleuren door het met thee te beschilderen.
- II. Als je kistje klaar is ga je bedenken wat je erin zou kunnen doen. Je maakt hiervan een lijstje. Schrijf ook op waarom je voor deze dingen kiest. Denk erom dat je kistje maar klein is. Ook is het niet verstandig om er op school waardevolle spulletjes in te doen. Verder kun je er alles in doen wat jij spannend, mooi en bijzonder vind.
- III. Als laatste stop je de spullen die jij bedacht hebt in het kistje. Als er meer in je klas zijn die deze opdracht doen is het misschien leuk om een kleine tentoonstelling te houden waarbij je wat vertelt over de inhoud.

4 Zoek uit hoe je jouw eigen spullen kan maken

Wat ga je doen?

In Walta- State deden de bewoners alles zelf, oud en jong, adel en boerenfolk iedereen hielp mee. Bedenk welke klus jou het meeste aanspreekt en onderzoek hoe dit werk gedaan werd. Zou je het zo kunnen aanpassen dat je het vandaag de dag kan doen? Vraag je leerkracht om toestemming om je plan uit te voeren.

Wat heb je nodig?

- ❖ Internet
- ❖ Creatieve of kookboeken
- ❖ Pen en papier
- ❖ Eventueel de materialen die passen bij jouw activiteit.

Aan de slag

- I. Bedenk wat je allemaal zelf zou kunnen maken. Maak een lijstje. Enkele suggesties zijn: krant drukken, wol bewerken, zeep maken of bepaalde gerechten, zoals brood of jam, voorbereiden. Denk erom dat je spullen bedenkt die ook in de 17^e eeuw gebruikt werden.
- II. Probeer in de boeken op school of thuis uit te zoeken hoe je het plan kunt uitvoeren en wat je daarvoor nodig hebt.
- III. Lukt het niet met de boeken? Zoek dan op internet hoe je het plan kunt uitvoeren. Gebruik een zoekprogramma als Google en typ dan wat je wilt gaan doen. Het helpt als je zoektermen zoals *recept* of *maken* toevoegt.
- IV. Maak een keuze, let er hierbij op dat het geschikt is om met je klas te doen. Denk aan de ruimte in het lokaal en of de materialen die je nodig hebt makkelijk te vinden zijn. Vergeet niet te overleggen met je leerkracht.
- V. Werk je plan uit op papier. Omschrijf wat je nodig hebt en hoe iets moet. Eventueel kun je om het duidelijk maken tekeningen bijvoegen.
- VI. Voer het plan uit met je klas, spreek met je leerkracht af wie de boodschappen doet en wanneer je het uitvoert.

5 Bedenk hoe je huis er uit zou zien als je alles zelf moest maken.

Wat ga je doen?

Op de state werd flink verbouwd om het mogelijk te maken dat de labadisten er konden wonen. Stel je voor dat je gezin en jij moesten leven als de labadisten. Als je zelf je eten moest verbouwen, je drinken moest brouwen en je kleren moest maken van het wol van je eigen dieren. Hoe zou jou huis dan aangepast moeten worden? Teken een plattegrond van je huis met deze aanpassingen.

Wat heb je nodig?

- ❖ Tekenpapier en potloden
- ❖ Een plattegrond, luchtfoto of bouwtekening van je huis.

Aan de slag

- I. Neem een plattegrond, luchtfoto of bouwtekening van het eigen huis mee naar school.
- II. Maak een lijstje van de dingen die je dagelijks eet of gebruikt. In de 17^e eeuw had je geen supermarkt of winkelcentrum om deze spullen te kopen. Je maakte het zelf of, als het niet anders kon, kocht je het op de markt. Bedenk wat je daar voor nodig hebt. Hoe ziet je tuin eruit als je jouw eigen eten verbouwt? En als je de dieren die je gebruikt voor melk, vlees en wol op je eigen erf hebt lopen?
- III. Teken je huis zo dat je dit allemaal thuis kan doen. Maak er wat leuks van! Is je eigen tuin niet zo heel groot? Doe dan net alsof je huis midden in een weiland staat.

6 Schrijf een brief aan een vriend of vriendin.

Wat ga je doen?

Doortje en haar familie verhuizen omdat haar moeder zich bij een geloofsgroep aan wil sluiten. Stel je voor dat je in haar plaats samen met je ouders en vrienden verhuist naar een ander land. Jullie komen in het gebied dat Fryslân heet. Er ligt een verlaten state waar jullie gaan wonen. Je schrijft een brief aan je vriend of vriendin die is achtergebleven. Vertel waarom hij of zij ook naar jouw 'nieuwe' dorp moet komen.

Wat heb je nodig?

- ❖ Pen en papier
- ❖ Een kaart
- ❖ Internet

Aan de slag

- I. Kies een vriend of vriendin aan wie je de brief schrijft, deze naam gebruik je in je brief.
- II. In de brief kun je het beste uitgaan van de plaats waar je nu woont. Daar weet je immers het meeste over te vertellen. Als je nog nooit bent verhuist kun je doen alsof je eerst ergens anders hebt gewoond.
- III. Je schrijft een brief die je richt aan je vriend of vriendin. Je vertelt waarom het leuk is om in jouw stad of dorp te wonen. Je doet dit zo enthousiast mogelijk, je probeert hem of haar over te halen om ook te komen.
- IV. Kom je er even niet uit? Zoek of teken een kaartje van je woonplaats en voeg deze toe. Op de kaart laat je zien waar jij graag komt. In de brief vertel je waarom die plaatsen leuk zijn.

Werkblad 1.

Bronvermelding.

Boeken:

Maria Sibylla, een ongebruikelijke passie, auteur: Inez Van Dullemen, uitgeverij: De bezige bij, Amsterdam, 2001.

Lesmethoden:

- Wijzer door de tijd, Wolters Noordhoff, tweede vernieuwde druk Houten 2006.
- Skiednis foar de boppebou fan de basisskoalle, nu. 23, Anna Maria van Schuurman en de labadisten, Mienskiplik Sintrum foar Underwiisbegelieding yn Fryslân.

Zitgaven:

- Wat bewoog de labadisten, samengesteld door: J. Boersma- Venema en W. Nauta- Wesselius, ter gelegenheid van de tentoonstelling: 'Wat bewoog de labadisten', herziene druk 2007
- Wieuwert en zijn historie, auteur: J. Hepkema, 10^e druk maart 1977.
- Paadwizer fan Wiuwert – Britswert, het bestuur van dorpsbelang 'De Twa Doarpen', jaar en plaats van uitgave onbekend.

Websites:

- www.britswert.nl
- www.wikipedia.nl
- www.google.nl